

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра міжнародних економічних відносин

Мальований Максим Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«УМОВИ ТА ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ
КОНКУРЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)»
Спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини»

Студента 4 курсу _____ Мальованого М.О
(номер курсу) (підпис) (ініціали, прізвище)

групи МЕ-61а
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Мальований М.О
(підпис) (ініціали, прізвище здобувача)

Керівник к.е.н, доцент _____ О.М. Замора
(посада, науковий ступінь) (підпис) (ініціали, прізвище)

Суми – 2020 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему

«УМОВИ ТА ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)»

студента Мальованого М.О

(прізвище, ім'я, по батькові)

Основний зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи викладено на 51 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 43 найменувань, який розміщено на 5 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 7 рисунків.

Ключові слова: КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ВСЕСВІТНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ФОРУМ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає у визначенні умов та факторів забезпечення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції та розроблення рекомендацій щодо покращення рівня конкурентоспроможності. Об'єктом роботи є конкурентоспроможність України.

Предметом роботи є конкурентна позиція України в рейтингах конкурентоспроможності.

У процесі дослідження залежно від цілей і задач використовувались відповідні методи дослідження економічних процесів, серед яких аналіз, синтез (при науковому поясненні поняття конкурентоспроможності), наукова індукція та дедукція (для виявлення загальних та часткових тверджень), узагальнення, графічний та табличний метод (для наочного наведення цифрового матеріалу), метод систематизації, метод експертних оцінок (при оцінці факторів конкурентоспроможності експертами), метод порівняння.

Інформаційною базою роботи є дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, міжнародні статистичні збірники, а також періодичні видання та наукові публікації вітчизняних та зарубіжних авторів.

За результатами дослідження сформульовані такі висновки:

1. Конкуренція виступає найважливішим механізмом забезпечення ефективності, пропорційності і динамічності ринкової економіки. Вона створює найбільш сприятливий вплив на розвиток підприємництва. З її допомогою в більш повній мірі використовуються напрацьовані в суспільстві навички і знання, а також здійснюється їх ринковий відбір для розвитку виробництва. В результаті процесу конкуренції виживають і розвиваються ті підприємства, які показують найбільшу ефективність. В цьому виявляється позитивний вплив глобальної конкуренції на економіку країни.

2. Динаміка світових економічних тенденцій підтверджує необхідність здійснення в Україні інституційних перетворень, формування сучасної конкурентоспроможної моделі національної економіки, заснованої на інноваціях і передовому управлінському досвіді. Оскільки Україна в рейтингах конкурентоспроможності залишається не надто конкурентоспроможною, завдання покращення інститутів, інфраструктури, зниження корупції набуває актуального значення.

3. В сьогоденній ситуації Україна має перспективи щодо виходу на міжнародні ринки зі своєю продукцією, проте необхідно поступово збільшувати інноваційність продукції для збільшення конкурентоспроможності українських товарів за кордоном. Відкриття зони вільної торгівлі з країнами ЄС покращило перспективи України для входження на міжнародні ринки, і в останні роки Україна нарощує експорт продовольства до країн ЄС. Проте, необхідним є поступове відходження від сировинного характеру експортної діяльності країни.

4. Реальним і високоефективним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки є формування і проведення державної промислової політики (ДПП), як органічної частини загальної державної економічної політики. До пріоритетних реформ належить протидія корупції, реформування судової системи, конституційна та виборча реформи, поліпшення бізнес-клімату та підвищення рівня енергоефективності, а також реформа державного управління, у тому числі заходи щодо централізації. До того ж, важливо розвивати інноваційні галузі економіки, та включити реалізацію заходів щодо полегшення діяльності та збільшення підтримки інноваційного бізнесу кредитами в стратегію щодо довгострокового підвищення конкурентоспроможності України.

Одержані результати можуть бути використані у процесі розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності України.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2020 рік

Рік захисту роботи – 2020 рік

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»

Кафедра міжнародних економічних відносин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

д.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

_____ Ю.М. Петрушенко

(підпис)

«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

(спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»)

студенту 4 курсу, групи МЕ-61а

(номер курсу)

(шифр групи)

Мальований Максим Олександрович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «УМОВИ ТА ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)»

затверджена наказом по університету від «07» квітня 2020 року № 0516-III

2. Термін подання студентом закінченої роботи «23» червня 2020 року

3. Мета кваліфікаційної роботи: визначити сучасний стан та перспективи нарощування конкурентоспроможності України в рамках національної стратегії з урахуванням глобальної конкуренції та світових трендів.

4. Об'єкт дослідження: конкурентоспроможність економіки країни в глобальному контексті.

5. Предмет дослідження: конкурентоспроможність та конкурентні позиції України в світових рейтингах конкурентоспроможності.

6. Кваліфікаційна робота виконується на основі матеріалів Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Світового банку, міжнародної статистики, а також на основі результатів вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження конкурентоспроможності країни в умовах глобальної конкуренції - 16.04.2020

(назва – термін подання)

У розділі 1 необхідно провести аналіз теоретичної бази розуміння сутності та факторів конкурентоспроможності країни, методів її оцінки, а також впливу глобальної конкуренції на економіку окремої країни, України зокрема.

(зміст конкретних завдань до розділу, які повинен виконати студент)

Розділ 2 Оцінка рівня та факторів забезпечення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції - 12.05.2020

(назва – термін подання)

У розділі 2 необхідно провести аналіз факторів, які мають вплив на конкурентоспроможність України, а також впливу саме тих чинників, що впливають на її зниження. Також очікується оцінювання конкурентної позиції України відповідно міжнародним рейтинговим методикам.

(зміст конкретних завдань до розділу, які має виконати студент)

Розділ 3 Шляхи підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції - 01.06.2020

(назва – термін подання)

У розділі 3 необхідно окреслити перспективи України у напрямку зміцнення позицій на зовнішніх ринках, а також визначити ті глобальні тренди, що будуть мати вплив на конкурентоспроможність України в найближчому майбутньому. На основі викладеного матеріалу студент повинен окреслити рамки національної стратегії підвищення конкурентоспроможності країни в умовах зростаючої глобальної конкуренції з урахуванням сучасного економічного стану України.

(зміст конкретних завдань до розділу, які повинен виконати студент)

8. Консультації з роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

9. Дата видачі завдання: «02» квітня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

О.М. Замора
(ініціали, прізвище)

Завдання до виконання одержав

_____ (підпис)

М.О. Мальований
(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	10
1.1 Сутність конкурентоспроможності країни та методи її оцінки	10
1.2 Фактори конкурентоспроможності країни.....	13
1.3 Вплив глобальної конкуренції на економіку країни	16
2 ОЦІНКА РІВНЯ ТА ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	20
2.1 Аналіз факторів, що впливають на конкурентоспроможність України	20
2.2 Оцінка конкурентної позиції України за існуючими міжнародними рейтинговими методиками	23
2.3 Аналіз впливу основних проблем, що впливають на зниження конкурентоспроможності України	32
3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	39
3.1 Перспективи України у зміцненні позицій на зовнішніх ринках світу.....	39
3.2 Сучасні глобальні тренди та особливості їх впливу на конкурентоспроможність України в найближчі роки	41
3.3 Формування національної стратегії підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції.....	45
ВИСНОВКИ.....	50
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	53
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Трансформаційні зміни, що відбувалися в країнах пострадянського простору, по-різному позначилися на розвитку цих країн. Одні змогли досить успішно перебудуватися, і в даний час спостерігається їх економічне зростання, інші як і раніше знаходяться в стані глибокої структурної перебудови. Проте, пострадянські країни, в тому числі і Україна, беруть участь в процесах інтеграції. Однак усвідомлюючи необхідність і маючи бажання інтегруватися, пострадянські держави залишаються дуже різними суб'єктами в плані прийняття політичних рішень, пошуку консенсусу, компромісів і мають різні інтереси.

В епоху глобалізації розвиток країн з малою відкритою економікою багато в чому залежить від інтенсивності використання різноманітних форм міжнародних економічних відносин, серед яких особливу роль відіграє конкурентоспроможність кожної країни.

На сучасному етапі розвитку проблема конкурентоспроможності займає центральне місце в економічній політиці держави. Створення конкурентних переваг перед країнами-сусідами стає стратегічним напрямком діяльності держави та її органів і стосується всіх рівнів ієрархії: продукції (товарів і послуг), підприємств, галузей, регіонів і країни в цілому, але особливої важливості набуває саме конкурентоспроможність країни.

Актуальність теми обумовлена тим, що в сучасних умовах серед домінуючих факторів і закономірностей економічного розвитку особливе місце займає створення конкурентних переваг, на які серед іншого впливає участь країни в інтеграційних угрупованнях і зближення економічних показників їх членів. Тому дослідження конкурентоспроможності країни необхідне для порівняльного міждержавного аналізу і розробки напрямів державного регулювання з метою ефективного розвитку.

Метою роботи є визначення умов та факторів забезпечення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції та

розроблення рекомендація щодо покращення рівня конкурентоспроможності.

Відповідно до мети, були поставлені такі завдання:

- Здійснити аналіз сутності конкурентоспроможності, методів її оцінки та факторів, що на неї впливають;
- Визначити вплив глобальної конкуренції на економіку країни;
- Проаналізувати фактори, що впливають на конкурентоспроможність України;
- Проаналізувати позицію України в глобальних показниках конкурентоспроможності;
- Проаналізувати перспективи України у зміцненні позицій на зовнішніх ринках світу;
- Визначити особливості формування національної стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності України.

Об'єктом роботи є конкурентоспроможність України. Предметом роботи є конкурентна позиція України в рейтингах конкурентоспроможності.

Проблему конкурентоспроможності країни та методики її оцінки вивчали такі науковці, як Антонюк Л., Белейченко О., Гельвановський М., Гук О., Крищенко Д., Лагутін В. та ін. Крім того, питанням дослідження конкурентоспроможності займалися вчені СумДУ: Перерва П., Мануйлович Ю. Ці роботи є інформаційною базою роботи. Проте, все ще не було досліджено вплив глобальних трендів на конкурентоспроможність, а також не здійснено оцінку глобальних конкурентних позицій України в світових рейтингах. Також в роботі використовуються дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму та ін.

Методами дослідження були: аналіз, синтез, наукова індукція та дедукція, узагальнення, графічний та табличний метод, метод систематизації, метод експертних оцінок, метод порівняння.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

1.1 Сутність конкурентоспроможності країни та методи її оцінки

Проблема конкурентоспроможності країни в сучасних умовах глобалізації економічного розвитку і конкуренції набуває велике теоретичне і практичне значення. На основі теоретичного вирішення питання про сутність, показники і критерії національної конкурентоспроможності багато країн намагаються відповісти на важливі для себе питання, визначити напрямки економічного зростання і можливості державного регулювання.

Наукові дослідження та їх тематика з проблем конкурентоспроможності країни дуже різноманітні. Головні відмінності існуючих поглядів можна звести до наступних: 1) які теоретичні витoki досліджень; 2) чи визнається «конкурентоспроможність країни (нації)» як самостійне теоретичне поняття; 3) як визначаються можливості державного регулювання щодо досягнення більшої конкурентоспроможності. У вирішенні цих питань можна виділити дві крайні позиції, що зайняті видатними теоретиками сучасної економічної та управлінської науки – П. Кругманом [38] і М. Портером [29]. Думки П. Кругмана щодо рівня конкурентоспроможності країни сформовані завдяки теорії Д. Рікардо (насамперед, це теорія порівняльних переваг) та її більш пізніх неокласичних розуміннях, що здійснювалися в рамках традиційних передумов моделі досконалої конкуренції та загальної рівноваги. Дана концепція прирівнює конкурентоспроможність країни до відносної продуктивності факторів, які використовуються, і це відбивається в стані торгового балансу, валютного курсу, відносних цінах і, врешті-решт, відзначається на добробуті країни. Ці результати показують стан національної економіки, а вона, в разі саморегулювання, не передбачає втручання держави.

Як вважає П. Кругман, конкурентоспроможність країни – це явище, яке в реальності не існує, у відмінності від, наприклад, конкурентоспроможності фірми. Використовувати теоретично це поняття не має сенсу [37].

Інший підхід до конкурентоспроможності країни міститься в роботах М. Портера. Вперше він був сформульований в рамках концепції конкурентних переваг країни в книзі «Конкурентні переваги націй» [40], де автор протиставив поняття «конкурентні переваги країни» поняттю «порівняльні переваги», широко використовується в неокласичній теорії торгівлі, викладеної в роботах Д. Рікардо, Е. Хекшера і Б. Оліна.

Користуючись принципом корпоративної стратегії на національному рівні, М. Портер довів, що переваги та водночас конкурентоспроможність країни не впливають із інтенсивності використання конкретних факторів у межах факторів, якими країна порівняно збагачена. Ці переваги є результатом зусиль, що докладаються на рівні підприємства з розробки нового продукту, внесення змін, розробки нових брендів або методів доставки тощо – тобто інновацій у широкому розумінні. За словами Портера, інновація може відбуватися в будь-якому секторі, де існують умови, що сприяють і стимулюють інноваційні зусилля, незалежно від інтенсивності фактору. Ці умови створюються чотирма елементами «алмазу конкурентоспроможності»: 1) умови факторів; 2) умови попиту; 3) взаємопов'язані та підтримуючі сектори; 4) формування корпоративної стратегії та конкуренції [29]. Крім того, сприятливі умови призводять до конкурентних переваг, якщо компанія здатна розробити необхідну стратегію.

Як і всі елементи алмазу, стратегії також є особливими для деяких країн. Конкурентний потенціал будь-якої економічної системи полягає в інноваційних умовах та усталених стратегіях. Країнам необхідно перейти від основних чи простих факторів (природні ресурси, дешева некваліфікована робоча сила) до більш прогресивних (інноваційна та виробнича

інфраструктура) разом із змінами у бізнес-стратегіях. Державне регулювання повинно створити сприятливі умови для цього процесу.

Загальний показник конкурентоспроможності відображає ефективність функціонування не тільки економічної системи, а й багатьох інших блоків – правового, політичного, соціального тощо, тобто ефективність всієї інтегрованої економічної системи країни. Слід зазначити, що Національний проект конкурентоспроможності, що реалізується в рамках Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), враховує близько 200 показників, що визначають конкурентоспроможність окремих країн. Важливо також підкреслити, що про підвищення конкурентоспроможності можна говорити лише стосовно країн, що постійно розвиваються, де підтримується внутрішній баланс соціальних і політичних сил. Країна, що перебуває у стані внутрішньої чи зовнішньої нестабільності, за своєю суттю є неконкурентоспроможною, оскільки така нестабільність різко підриває авторитет її державних та фінансових установ. Це, у свою чергу, неминуче впливає на зниження привабливості країни для інвесторів, стабільність її економічних зв'язків на всіх рівнях, стабільність її валюти та на інші показники, що відображають рівень національної конкурентоспроможності та впливають на характер національного розвитку.

Конкурентоспроможність значною мірою залежить від економічної ваги та військової сили країни, яка забезпечує її політичний вплив. Інтеграція у світовий ринок може здійснюватися за різних умов, і ці умови визначаються рівнем конкурентоспроможності країни та структурою її конкурентних переваг.

На рис. 1.1 показана діаграма, в якій конкурентоспроможність розуміється як поєднання трьох елементів: політики, суспільства та економіки.

Рисунок 1.1 – Конкурентоспроможність країни як стратегія розвитку

* Джерело: [27, с. 25]

Конкурентоспроможність виступає, з одного боку, як мета, тобто можливий результат дій держави (щоб стати висококонкурентним суб'єктом міжнародних відносин), а з іншого боку – як основа (теоретико-методологічна основа, історичний досвід) для практичної реалізації тактики національного розвитку.

1.2 Фактори конкурентоспроможності країни

Повний спектр конкурентних переваг обмежується чотирма основними видами: ресурсні, технологічні, структурні та ті, що пов'язані з ефективністю економічної політики. Основою конкурентних переваг ресурсів є фактори субсидування виробництва країни (природні ресурси, праця тощо) та ступінь ефективності їх використання (виробничі витрати, ціни, курсові курси).

Технологічні переваги – такі фактори, як знання, технологічні ресурси, інвестиційні ресурси тощо, які забезпечують низку сучасних конкурентних переваг від технологічного прогресу в одній або декількох галузях (часткова технічна перевага) до технологічного лідерства країни в цілому. Структурні переваги пов'язані з наявністю прогресивної структури економіки, яка

відповідає вимогам науково-технічного прогресу, а також раціональної організації науково-виробничого процесу в умовах інтегрованого розвитку основних та допоміжних галузей, створення ефективних організаційних структур, заснованих на інтеграції та диверсифікації. Нарешті, успішний економічний розвиток базується на сприятливому економічному середовищі та відповідному соціально-політичному кліматі в країні, що визначає інноваційний потенціал економіки, її здатність створювати та поглинати нові технології та технічні запозичення [21].

Конкуренстоспроможність сучасних розвинених країн базується переважно на технологічних перевагах, тоді як конкуренстоспроможність країн третього світу базується на ресурсах. Іншими словами, характер конкуренстоспроможності багатих і бідних країн різний. Більше того, джерело конкуренстоспроможності країни досить точно характеризує стадію її економічного розвитку, оскільки історично ці джерела національної конкуренстоспроможності послідовно виходять на перший план як сприятливе географічне положення; утримання багатих природних ресурсів; наявність вигідних цін на основні фактори виробництва; висока факторна продуктивність та якість життя; новітні технології, економічне середовище, яке є джерелом технологічного лідерства та глобальної конкурентної стратегії.

Основними факторами сучасної технологічної конкуренстоспроможності є:

1. Інвестиції в нові технології та людський капітал.
2. Економічне середовище, що сприяє виникненню та розповсюдженню інновацій, а також технологічному розвитку компаній.
3. Відкрита система міжнародної торгівлі, що підлягає захисту національних інтересів [25].

Існує три основні підходи до оцінки та порівняння конкуренстоспроможності країн. Перший підхід заснований на обчисленні конкретних значень заробітної плати, що є функцією таких характеристик, як

продуктивність праці, заробітна плата та обмінний курс. Система цих показників дозволяє наблизити та порівняти національні рівні витрат та цін. У ситуаціях з різкими коливаннями валютних курсів ці обставини в короткий термін визначають стрибки цін, а отже, і змінюють рівень конкурентоспроможності. Інший підхід до оцінки конкурентоспроможності базується на аналізі реалізованих конкурентних переваг на основі даних про результати зовнішньої торгівлі в країні, а також на даних про зміну частки внутрішніх товарів у внутрішній торгівлі. Нарешті, третій, зараз дуже популярний та всебічний підхід, прийнятий, зокрема, у дослідженнях ВЕФ, заснований на порівнянні країн щодо рейтингів конкурентоспроможності [6, с. 134].

Крім того, валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення може бути важливою загальною характеристикою конкурентоспроможності країни. Динаміка та зміни міждержавних відносин за цим показником певною мірою відображають порівняльну ефективність економічної системи та зростання процвітання країни. Аналіз порівняльної конкурентоспроможності на макрорівні показує сильну залежність двох показників: чим вище дохід на душу населення, тим вище показник конкурентоспроможності та вищий світовий рейтинг країни.

Конкурентоспроможність, яка знаходиться на мікрорівні, має загальні риси і певною мірою залежить від конкурентоспроможності системи економіки, але в той же час вона не повинна збігатися з нею. Існує визначення конкурентоспроможності компанії як її здатності успішно та ефективно конкурувати зі своїми конкурентами. Іншими словами, конкурентоспроможність організації означає наявність порівняльних конкурентних переваг перед іншими фірмами та організаціями, що діють на тому ж ринку [15, с. 52].

Підводячи підсумок, конкурентоспроможність компанії визначається лише стосовно іншої організації або ж організацій і не може мати постійну

цінність, оскільки це залежить від предмету порівняння та конкретного ринкового простору (наприклад, внутрішнього чи зовнішнього ринку).

1.3 Вплив глобальної конкуренції на економіку країни

В умовах глобалізації в конкуренції виграють ті країни, які здатні забезпечити провідну роль у своїй економіці високотехнологічних виробництв і наукоємних послуг у поєднанні з посиленням сфер науки і освіти, які є базисом інноваційного типу розвитку. Тому глобалізація виявляється в поглибленні розриву у рівнях технологічного розвитку країн-лідерів, де зосереджується інноваційний потенціал, і країн-аутсайдерів, які залежать від розвинених центрів у глобальному економічному просторі [18].

В сучасному суспільстві одним із основних факторів, який стимулює інноваційний розвиток є економічна конкуренція. Важливим чинником економічного зростання країни стає її високий науково-технологічний потенціал, здатність до інноваційних змін, що забезпечує її конкурентоспроможність.

Ринковий механізм починає рухатися і підтримується в своєму розвитку завдяки імпульсу, що виходить від нових методів організації виробництва, ініціативи управлінців, пошуку нових ринків і нових форм економічної інтеграції. Підприємці постійно вивчають ринок, визначаючи, які удосконалення продуктів і послуг можуть залучити нових покупців, які нововведення можуть викликати у них позитивну динаміку в бізнесі. Приватна власність і свобода підприємництва забезпечують менеджерам право на ризик, а комерційний успіх, який випадає на частку успішних підприємців, забезпечує сильну мотивацію такого роду діяльності.

Конкурентна стратегія інноваційного розвитку значно розширює можливості конкурентоспроможності національної економіки. Пріоритетами розвитку економічної конкуренції в інноваційній економіці є: поглиблення

глобалізаційної складової конкуренції; посилення інформаційних засад розвитку конкурентного середовища; більш тісний взаємозв'язок конкуренції та інновацій; модифікація інституційних аспектів конкуренції. Чітка спрямованість на реалізацію програми технологічного лідерства на основі формування конкурентного економічного середовища створює необхідні умови для переходу економіки на постіндустріальну інформаційну стадію [17].

Роль конкуренції на ринку полягає в тому, що вона розсіює владу одного або декількох провідних виробників конкретного товару, обмежує їх вплив і прибутки, щоб жоден покупець або продавець не міг істотно вплинути на вартість благ.

Позитивний вплив глобальної конкуренції на ринкову економіку:

- активізує розвиток науково-технічного прогресу, оскільки постійно змушує виробників товарів впроваджувати інноваційну продукцію, використовувати більш сучасні технології і оптимально розпоряджатися ресурсами. У конкурентній боротьбі зникають економічно неефективні виробництва, застаріла морально техніка, неякісні або неактуальні товари;
- стимулює товаровиробників реагувати на зміни в попиті споживачів, що забезпечує здешевлення витрат виробництв, зупинку росту цін, а в інших випадках – до їх зниження;
- усереднює рівень глобальної заробітної плати і норму прибутку на капітал у всіх галузях міжнародної економіки;
- повне задоволення глобального споживчого попиту.

Негативний вплив конкуренції на ринкову економіку:

- створює ситуацію нестабільності бізнесу і умови для інфляції, безробіття і банкрутства;
- компанії, залучені в конкурентну боротьбу, далеко не завжди дотримуються законності в своїх діях (помилкова реклама, фальсифікація товарів і багато іншого);

- промислове шпигунство та боротьба за висококваліфікованих фахівців;
- створює умови для неадекватного розподілу доходів і їх диференціації;
- наслідком конкуренції може бути недовантаження потужностей виробництв і перевиробництво товарів в періоди спадів.

Більшість галузевих ринків не задовольняє умовам конкуренції як такої, коли велика кількість компаній займається продажем тотожного товару, а на ринок так само легко потрапити, як і покинути його. Як правило, на сучасних ринках представлені не тотожні товари, а кілька видів товарів-замінників.

Умови існування нормальної конкуренції:

- присутність на ринку необмеженої кількості як покупців, так і продавців;
- вільне опонування сторін в ціновій політиці;
- швидкість реагування на різні чинники (трудові, фінансові та інші);
- висока рухливість ринку;
- одночасна присутність на ринку однотипних послуг і товарів;
- наявність докладної і відкритої інформації про зміни в ціноутворенні товарів [8, с. 20].

Якщо хоча б одна з умов перестає дотримуватися учасниками ринку, на ньому починає процвітати недосконала конкуренція. А при наявності повної монополії одного великого виробника, практично, відсутня необхідність в рекламі і чесному ціноутворенні, оскільки у покупця немає іншої можливості, крім як купити той товар, який запропонований, за тією ціною, яка за нього призначена.

Для стимулювання нормальної конкуренції на монопольному ринку світова практика пропонує використовувати конкурсний відбір на стадії організації торгів за право бути постачальником.

Таким чином, відповідно до основних принципів «невидимої руки ринку» конкуренція виступає найважливішим механізмом забезпечення ефективності, пропорційності і динамічності ринкової економіки. Вона надає найбільш сприятливий вплив на розвиток підприємництва. З її допомогою в більш повній мірі використовуються напрацьовані в суспільстві навички і знання, і здійснюється їх ринковий відбір для розвитку виробництва. В результаті процесу конкуренції виживають і розвиваються ті підприємства, які показують найбільшу ефективність. В цьому виявляється позитивний вплив глобальної конкуренції на економіку країни.

2 ОЦІНКА РІВНЯ ТА ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

2.1 Аналіз факторів, що впливають на конкурентоспроможність України

В якості основних факторів, що характеризують процеси, прихильники концепції неоіндустріалізації виділяють такі фактори:

- зниження частки сектора матеріального виробництва за рахунок зростання сектора послуг і наукових досліджень;
- зміна структури сектора матеріального виробництва в вигляді зростання наукомістких галузей; збільшення частки населення, що має вищу освіту;
- перенесення основних вкладень з фінансового капіталу (основного і оборотного) в людський капітал;
- розвиток малого бізнесу, який більш оперативно реагує на виникнення нових можливостей;
- поглиблення поділу праці;
- зниження транспортних бар'єрів на шляхах руху робочої сили і матеріальних ресурсів;
- розвиток аутсорсингу;
- формування єдиного світового ринку [32, с. 152].

З огляду на спеціалізацію української промисловості на експорті сировини, до глобальних чинників, що впливає на економіку України, в першу чергу, відносяться ціни на сировинні товари, які виробляються в Україні. Крім того, українська промисловість відрізняється високою енергоємністю, тому ціни на енергоресурси також є важливими з точки зору впливу на конкурентоспроможність України. Всі ці фактори можуть бути оцінені кількісно, причому по більшості також існують прогнози, як від

спеціалізованих галузевих організацій, так і Світового банку. В якості таких чинників можуть використовуватися фактори в казані нижче (табл. 1.1).

Таблиця 2.1 — Глобальні фактори світової економіки, що впливають на Україну (перелік індексів цін на сировинні товари)*

Індекс	Склад
Індекс цін на енергоносії (Energy index)	Індекси цін на вугілля , нафту , газ
Індекс цін на продовольство (Food index)	Індекси цін на масло, зерно, інші продукти
Індекс цін на метали і мінерали (Metals and Minerals index)	Індекси цін на недорогоцінні метали та залізну руду
Індекс цін на добрива (Fertilizers index)	Індекси цін на п'ять основних видів добрив

* Джерело: [36]

Для аналізу перспектив неоіндустріалізації промислової середовища України обрані індекси, які розраховуються Світовим банком, хоча можуть також використовуватися індекси від інших аналітичних організацій.

Промисловість України знаходиться в стані глибокої кризи, пов'язаної як з погіршенням загальної економічної ситуації в країні, так і зі специфічними факторами, властивими конкретним галузям, що в результаті призводить до посилення конкурентної боротьби на внутрішньому ринку, погіршення умов доступу на зовнішні ринки, скорочення інвестицій і зниження фінансово-господарських результатів діяльності промислових підприємств. В таких умовах особливу актуальність набувають маловитратні підходи до розвитку промислових підприємств, що дозволяють найбільш ефективно використовувати наявні обмежені ресурси [6, с. 35].

Основними проблемами української промисловості є низька конкурентоспроможність, викликана її недостатнім технологічним рівнем, і низька ефективність виробництва, викликана недостатнім інноваційним рівнем розвитку виробництва. Аналіз інноваційного розвитку промисловості України по порівнянні з країнами ЄС показав вкрай низький рівень інвестицій

в дослідження і розробки (менш ніж 1% ВВП по порівнянні з 3% в Німеччині) і, відповідно, вкрай низьку частку інноваційної продукції – близько 3% в структурі реалізованої промислової продукції [6, с. 36].

Однією з найбільш гострих проблем інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств є дефіцит коштів для авансування інноваційного процесу, як на стадіях науково-технічних розробок, так і при впровадженні інноваційних змін в виробництво.

Інноваційність української промисловості знаходиться на недостатньо високому рівні, в загальній сукупності в 2018 році всього 14,6% підприємств здійснювали інновації. Однак для великих підприємств цей показник майже в 2,5 рази вище і становить 38,8% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Інноваційність українських підприємств в 2018 р.*

Назва показника	Великі підприємства	Всього
Питома вага інноваційно активних	38,8%	14,6%
Питома вага технологічно інноваційних	18,1%	6,0%
Питома вага нетехнологічно інноваційних	5,9%	3,5%
Питома вага технологічно і нетехнологічно інноваційних	14,8%	5,1%

*Джерело: [24]

Найбільш інноваційними в Україні є підприємства по виробництву фармацевтичних продуктів і препаратів (38,2%); виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%); виробництву транспортних засобів (33,9%); видобутку металевих руд (30,4%); машинобудування (27,0%) [13, с. 1105].

У 2018 році в Україні інноваційну продукцію впроваджували 600 підприємств. Для масштабів України це дуже мало. Нову для ринку продукцію 137 підприємств, а кількість найменувань продукції склало 540 одиниць. Організаційні інновації здійснювали 125 підприємств, а маркетингові – 157. Найбільш активно здійснювалися інновації при освоєнні нових видів обладнання, кількість видів якого склало 1314 одиниць. В цілому ж

привабливість впроваджуваних інновацій можна назвати суттєвою. Всього 28 видів нових технологій, створених підприємствами в Україні, були передані іншим підприємства, причому закордонним – всього 8 одиниць [13, с. 1105].

Таким чином, інноваційність українських підприємств є незадовільною, в особливості з точки зору конкурентоспроможності на світовому рівні.

Використання українськими промисловими підприємствами інформаційних технологій для цілей автоматизації управління виробництвом і організації процесів виробництва дозволяє оцінити готовність до впровадження елементів інформаційної економіки, яка є одним з основних елементів неоіндустріалізації. В цілому, великі підприємства досить добре оснащені комп'ютерною технікою, не використовували інформаційні технології взагалі всього 0,2% таких підприємств, в той час як в цілому по Україні ця величина складає 6,6%.

Однак за іншими показниками використання інформаційних технологій в Україні великими підприємствами не охоплює всієї сукупності, а по деяким показникам є категорично незадовільним.

2.2 Оцінка конкурентної позиції України за існуючими міжнародними рейтинговими методиками

У міжнародній практиці постійно удосконалюються різні методи розрахунку показників і рейтингів конкурентоспроможності країн [4, с. 296; 32, с. 154; 13, с. 148]. Серед існуючих рейтингів можна виділити 3 основних міжнародних дослідження, що дають найбільш вичерпний аналіз конкурентоспроможності національних економік в системі світового господарства:

1) Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI);

2) Рейтинг глобальної конкурентоспроможності (The IMD World Competitiveness Yearbook, IMD);

3) Система індикаторів конкурентного середовища.

Визначення позицій України в міжнародних рейтингах, дозволить виявити загальні напрямки державної політики щодо усунення інституційних обмежень економічного розвитку, а також позначити можливі перспективи поліпшення конкурентоспроможності країни.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index; GCI) Світового економічного форуму.

Дослідження проводиться починаючи з 2005 р. за методикою Всесвітнього економічного форуму, яка будується на аналізі більш 250 основних показників, що включають як статистичні дані, так і результати опитування представників бізнесу, політичних кіл та державного менеджменту (до 2/3 оцінок показників). При розрахунку індексу виділяють 3 субіндекси, які розраховуються для країн, що знаходяться на різних етапах економічного розвитку [13; 20, с. 86; 10, с. 77; 39]:

1) субіндекс «Базові вимоги» є ключовим для економік, що знаходяться на стадії розвитку, на стадії управління факторами виробництва, оскільки основною умовою їх зростання є мобілізація основних факторів виробництва (земля, природні ресурси, некваліфікована праця);

2) субіндекс «Розвиток ефективності» є ключовим для економік, що знаходяться на інвестиційній стадії (стадії управління ефективністю), для якої значущі якість освіти та рівень професійної підготовки, ефективність ринків, можливості використання інноваційних технологій;

3) субіндекс «Інноваційний фактор» є ключовим для економік, що знаходяться на інноваційній стадії.

Дані Світового економічного форуму також говорять про те, що інновації часто не здатні збільшити продуктивність – через дисбаланс між інвестиціями в технології та зусиллями щодо сприяння їй впровадженню в більш широкому економічному полі.

Підсумковий індекс розраховується як сума трьох субіндексів з урахуванням ваг кожного з них, що визначаються залежно від того, на якому етапі економічного розвитку знаходиться кожна конкретну державу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Вагомість субіндексів конкурентоспроможності*

Субіндекс	Вага субіндекси за стадіями розвитку країн ,%		
Базові вимоги	60	40	20
Розвиток ефективності	35	50	50
Інноваційний фактор	5	10	30

*Джерело: [35]

Результати рейтингу глобальної конкурентоспроможності відображаються в щорічних доповідях Всесвітнього економічного форуму. Так, в 2018 р. Україна значно поліпшила свої позиції, піднявшись у рейтингу на 53-є місце завдяки покращенням, пов'язаних з ефективністю товарних ринків і ринку праці, зростанню інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності компаній, використання інформаційно-комунікаційних технологій та ін. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Рейтинг глобальної конкурентоспроможності (GCI): України в 2014-2018 рр.*

Субіндекс	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний рейтинг	63	66	67	64	53
(Кількість досліджуваних країн)	-139	-142	-144	-148	-143
Базові вимоги :	65	63	53	47	44
- якість інститутів	118	128	133	121	97
- інфраструктура	47	48	47	45	39
- макроекономічне середовище	79	44	22	19	31
- охорона здоров'я та початкова освіта	53	68	65	71	56
Розвиток ефективності :	53	55	54	51	41
- вища освіта та професійна підготовка	50	52	52	47	39
- ефективність ринку товарів і послуг	123	128	134	126	99
- ефективність ринку праці	57	65	84	72	45
- розвиток фінансового ринку	125	127	130	121	110

Продовження табл. 2.4

- рівень розвитку технологій	69	68	57	59	59
- розмір ринку	28	28	27	27	27
Інноваційний фактор :	80	97	108	99	75
- конкурентоспроможність компаній	101	114	119	107	86
- інноваційний потенціал	57	71	85	78	65

*Джерело: [35]

Проте, незважаючи на значне поліпшення позицій України по всіх основних елементах рейтингу, конкуренція в країні, як зазначається в доповіді ВЕФ, стримується деякими чинниками: структурою ринку, на якому домінує невелика кількість великих компаній; слабким розвитком фінансового ринку; неефективною антимонопольною політикою та обмеженнями в торгівлі та іноземних інвестицій.

Крім того, в доповіді також визначені найменш сприятливі, на думку інвесторів, фактори для ведення бізнесу в Україні, а саме: високий рівень корупції, бюрократія, неефективна податкова політика та ін. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Рейтинг глобальної конкурентоспроможності (GCI): найменш сприятливі фактори для підприємств в Україні в 2014-2018 рр.*

Фактор	2014	2015	2016	2017	2018
Корупція	19,0	21,2	20,5	19,1	14,3
Податкові ставки	8,2	7,5	9,3	13,0	12,3
Недоступність фінансових ресурсів	16,9	15,5	10,0	9,2	11,7
Податкове регулювання	11,6	11,4	6,0	10,7	10,8
Бюрократія	8,2	8,4	11,9	9,8	8,2
Інфляція	8,7	8,5	4,1	7,1	7,6
Недостатній рівень кваліфікації робочої сили	4,1	4,9	7,1	6,6	7,3
Нерозвиненість етики трудових відносин	2,4	3,2	3,1	4,2	4,8
Погана інфраструктура	3,6	3,0	4,3	4,5	4,6
Недостатня здатність до інновацій	-	-	6,5	4,3	4,0
Обмежувальне регулювання трудових відносин	1,4	1,0	2,3	2,3	3,6
Рівень злочинності	9,0	9,4	5,9	4,3	2,8
Політична нестабільність	1,7	2,3	4,5	1,8	2,8
Валютне регулювання	2,9	1,4	1,1	0,8	2,2
Нестабільність чинної влади	1,4	1,4	1,6	1,6	2,0
Погане охорону здоров'я	0,9	0,8	-	0,9	1,0

*Джерело: [35]

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності (The IMD World Competitiveness Yearbook; IMD) Інституту менеджменту Лозанни.

Дослідження проводиться починаючи з 1989 р. і розраховується за методикою європейського Інституту менеджменту Лозанни (Швейцарія), заснованої на третину з експертної думки і на дві третини зі статистичних даних міжнародних організацій ООН, ОЕСР, СОТ, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та ін.), а також 57 партнерських інститутів по всьому світу. На відміну від рейтингу глобальної конкурентоспроможності GGI, де розглядаються практично всі країни світу, в рейтингу глобальної конкурентоспроможності IMD ранжуються тільки країни, які активно проводять соціально-економічні реформи, що спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки.

Протягом останніх 5 років Україна зміцнювала свої позиції в рейтингу IMD, піднявшись з 51-го місця в 2014 р. на 38-е в 2018 р. Однак в 2019 р. через несприятливу геополітичну ситуацію в Україні і ринкової волатильності Україна опустилася до 45-го місця (з 61-ї країни, що входить до рейтингу), у тому числі і за всіма субіндексами рейтингу IMD (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Рейтинг субіндексів глобальної конкурентоспроможності (IMD): Україна в 2014-2019 рр.*

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Загальний рейтинг	49	48	42	38	45
У тому числі субіндекси :					
- Економічні показники	42	45	34	41	43
- Ефективність державного управління	46	45	43	37	44
- Ефективність бізнесу	54	53	53	53	54
- Стан інфраструктури	38	38	39	35	36

*Джерело: [36]

За субіндексом «Економічні показники» Україна опустилася до 43-го місця, в основному за рахунок погіршення іміджу країни, зниження обсягів іноземних інвестицій, недоступності кредитування, стану фондового ринку. За

субіндексом «Ефективність державного управління» Україна опустилася на 7 позицій до 44- го місця через стан інституціонального середовища.

Також вкрай низькими залишаються оцінки по субіндексу «Ефективність бізнесу» через високого рівня участі держави в економіці, митних бар'єрів і недоступності кредитів. За станом інфраструктури Україна після помітного зростання в минулорічному рейтингу опустилася на одну позицію – до 36- го місця.

Система індикаторів конкурентного середовища (Indicators of Product Market Regulation; PMR) [36].

Дослідження проводиться кожні 5 років починаючи з 1998 р. (2003, 2008, 2013, 2018), вимірює загальноекономічні, нормативні та ринкові умови в 34 країнах ОЕСР і деяких інших країнах. Рейтинг використовується для порівняння країн за ступенем розвитку конкуренції і ступеня обмеження конкуренції з боку регулюючих органів. Індикатори PMR також охоплюють деякі галузеві регуляторні політики (поштові послуги і зв'язок, електроенергетика, роздрібна торгівля та ін.). Крім того, рейтинг використовується в якості контрольного параметра дорожньої карти Національної підприємницької ініціативи «Розвиток конкуренції та вдосконалення антимонопольної політики».

Індикатори конкурентного середовища характеризують ступінь регулювання в 3 областях [36]:

1) державний контроль: державний контроль господарської діяльності підприємств, залученість в комерційну діяльність;

2) бар'єри для здійснення підприємницької діяльності: непрозорість адміністративної середовища, адміністративне навантаження для нових підприємств, бар'єри для розвитку конкуренції;

3) бар'єри для ведення міжнародної торгівлі та інвестицій (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Рейтинг індикаторів конкурентного середовища (PMR)*

Країна	Індикатор PMR				Місце в рейтингу
Нідерланди	1,82	1,49	0,962	0,915	1 е
Великобританія	1,32	1,1	1,208	1,084	2 е
Австрія	2,12	1,61	1,373	1,192	3 е
Данія	1,66	1,48	1,351	1,225	4 е
Нова Зеландія	1,45	1,29	1,228	1,26	5 е
Італія	2,36	1,8	1,488	1,263	6 е
Словацька Республіка	-	2,18	1,62	1,288	7- е
Австралія	1,72	1,34	1,463	1,29	8- е
Естонія	-	-	1,37	1,292	9- е
Фінляндія	1,94	1,49	1,343	1,293	10 е
...
Південна Африка	-	-	2,652	2,209	40 е
Україна	-	-	2,686	2,22	41- е
Туреччина	3,28	2,82	2,651	2,46	42- е

*Джерело: [36]

Таким чином, динаміка світових економічних тенденцій підтверджує необхідність здійснення в Україні інституційних перетворень, формування сучасної конкурентоспроможної моделі національної економіки, заснованої на інноваціях і передовому управлінському досвіді.

Динаміка Індексу інвестиційної привабливості України за 2009–2018 роки зображена на рис. 2.1.

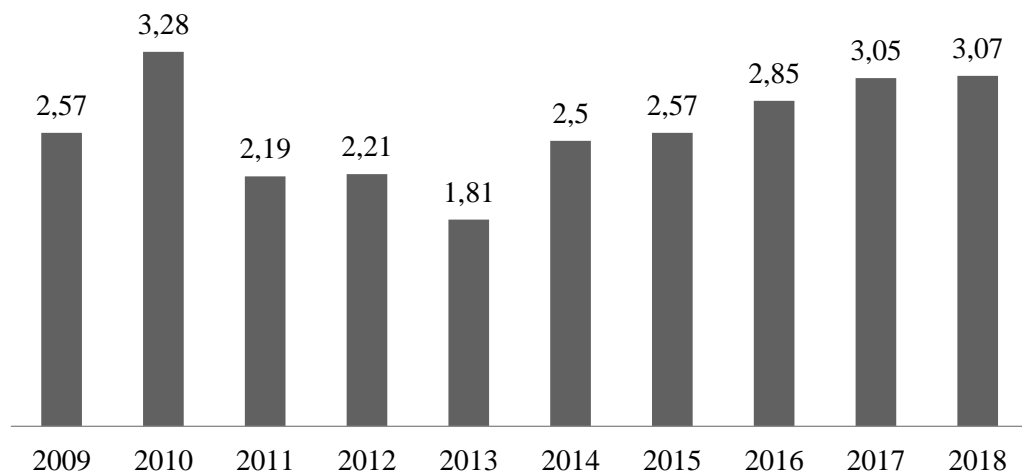

Рисунок 2.1 – Динаміка Індексу інвестиційної привабливості України за 2009–2018 роки*

*Джерело: [23]

Станом на кінець 2018 року Індекс інвестиційної привабливості України склав 3,07 з можливих 5 балів. В Європейській Бізнес Асоціації наголошують, що вже другий рік поспіль Індекс тримається на рівні вище трьох балів. Це означає, що Індекс вийшов з негативних значень та перейшов до нейтральних. В кінці 2018 року він складав 3,07, у кінці 2017 року – 3,03, у кінці 2016 року – 2,85. З того часу Індекс сягав позначки вище трьох балів у 2010 році і складав 3,28. Це був один з найбільших показників. Загалом, за всю історію досліджень, індекс жодного разу не набував позитивних значень, якими вважаються оцінки вище, ніж 4 бали.

Хоча Україна й є привабливою для інвестицій і не уникає глобальних процесів, вона достатньо інтегрована у світову економіку, але погіршення макроекономічної стабільності в Україні має свої негативні наслідки.

Зовнішньоекономічна діяльність та її динаміка є фактором, який показує, наскільки конкурентоспроможні вітчизняні товари та послуги на міжнародних ринках. Динаміка експортних операцій в Україні за останні роки порівняно нестабільна. Можна побачити загальний обсяг та проаналізувати відхилення українського експорту на основі даних, наведених на рис. 2.2.

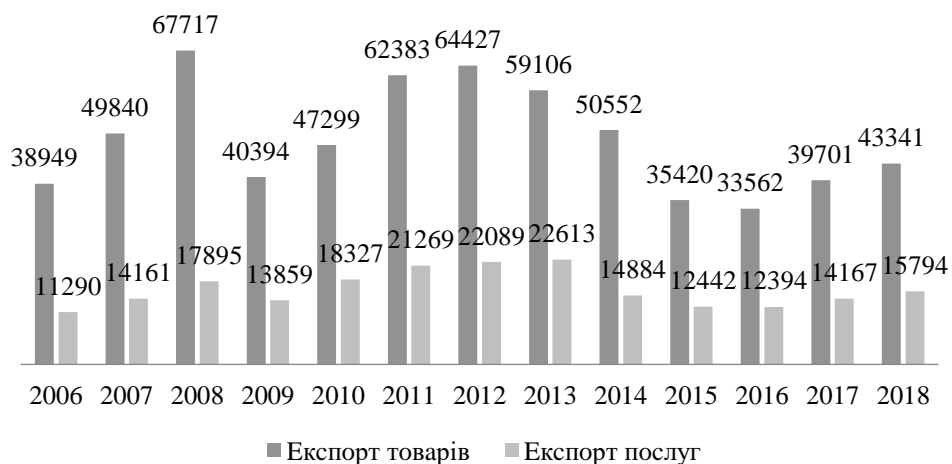

Рисунок 2.2 – Експорт товарів та послуг України, млн дол США*

*Джерело: [11]

Можна побачити, що в структурі експорту переважає експорт товарів у вартісному вираженні. Найбільший за обсягами експорт товарів та послуг був

у 2008 році, а криза 2008–2009 рр. суттєво знизила обсяги експорту. До 2013 року експорт товарів та послуг продовжував зростати, проте, не відновивши свої показники 2008 року, внаслідок війни на Сході та деіндустріалізації України експорт знову стрімко впав. Хоча й зараз він продовжує зростати, але все ж залишається на низькому рівні. Відсутність достатніх ресурсів, недостатньо розвинений внутрішній ринок України, низький рівень якості та технологічності товарів та послуг призводять до незадовільної структури експорту.

Сучасне виробництво вітчизняної продукції характеризується тенденціями щорічного зростанням собівартості виробництва та підвищення цін на продукцію, що в свою чергу призводить до зростання імпортозалежності в багатьох сферах. Щоб проаналізувати обсяг імпорту товарів та послуг в Україні, наведемо їх динаміку (рис. 2.3).

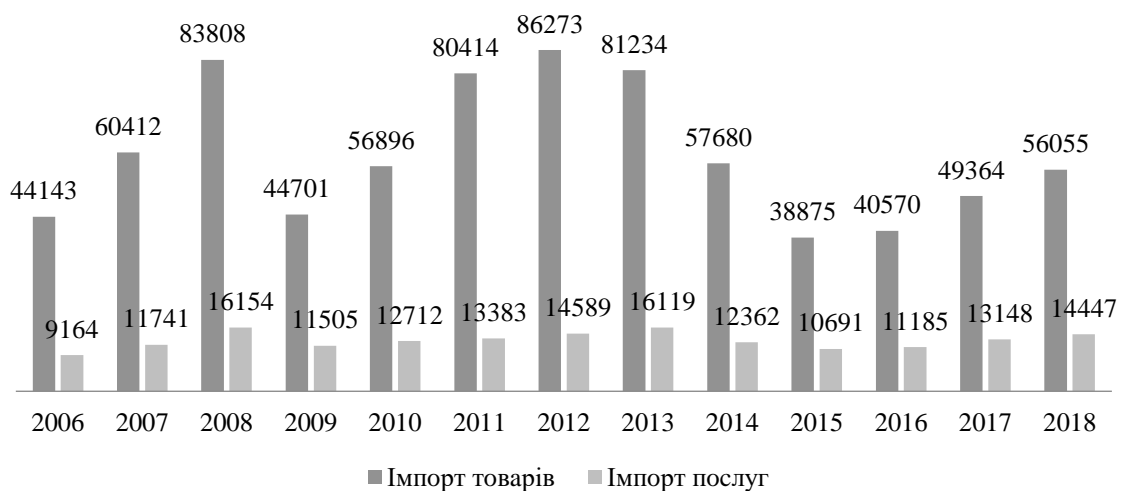

Рисунок 2.3 – Динаміка імпорту товарів та послуг України, млн дол США*

*Джерело: [11]

Як можна побачити, внаслідок криз імпорт також знижувався, як і експорт. На величину загального сальдо значно більше впливає сальдо торгівлі товарами в силу більших величин та відносної стабільності балансу послуг.

Незважаючи на те, що від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі зменшилось до 0,3% ВВП у 2015 році, воно знову збільшилось у наступні роки. Що

стосується експортних та імпорتنих квот, українську економіку можна вважати повністю відкритою, тому що вона значно залежить від зовнішнього попиту, що найкраще проявляється в кризові періоди. Однак структура та динаміка платіжного балансу відображають усі основні дисбаланси національної економіки, що накопичились роками, так що дефіцит поточного рахунку є досить типовим для України. А тому, завдання збільшення експорту вимагає попередніх структурних реформ для збільшення частки товарів і послуг з високою доданою вартістю.

Для виходу Української економіки з кризи і підвищення конкурентоспроможності потрібно істотно скорегувати всю проведену економічну політику. В першу чергу необхідно вдосконалення нормативно-правової бази, адже багато перешкод, з якими стикаються інвестори в Україні, обумовлені характером української правової системи. Іншими ключовими напрямками державної політики, спрямованої на реформування української економіки, покликані стати розвиток ринків товарів і послуг, антимонопольна політика. Тільки прискорений розвиток за всіма зазначеними напрямками може дати українській економіці реальний шанс в повній мірі використовувати весь наявний унікальний людський потенціал, матеріальні ресурси, розміри ринку, а також накопичені досвід і знання.

2.3 Аналіз впливу основних проблем, що впливають на зниження конкурентоспроможності України

Україна багата на природні ресурси, великі території, населення з високим рівнем освіти, але в той же час уряд не знає, як використати свої можливості. З цієї причини в 2018 році Україна посіла 85 місце серед 141 країни у світовому рейтингу конкурентоспроможності. Цей показник визначає довгостроковий потенціал зростання економіки і складається зі 113

показників. Ці показники включають, зокрема, показники економічної ефективності, ефективності бізнесу, розвитку інфраструктури, розвитку людини, економічної свободи. За останнім показником Україна займає 162 місце із 178, що свідчить про високий рівень корупції та відсутність інтересу уряду до життя в країні. Україна належить до групи країн з так званою «депресивною економікою». Експерти зазначають, що українська економіка наразі є найменш вільною у Європі. Україна, як правило, має хороші перспективи, але для здійснення успішного розвитку країни потрібно докласти великих зусиль. У нас високий рівень свободи торгівлі, і уряд не створює перешкод для ведення бізнесу, що, в свою чергу, надає бізнесу свободу економічної діяльності [30].

Слід зазначити, що Україна входить у світову економіку тим, що технологічна та інноваційна рента в значній мірі сплачується за рахунок орендної плати за ресурси, і як результат консолідує низькотехнологічну модель конкурентоспроможності економіки країни. Це підтверджується негативним сальдо торгового балансу, недостатньою структурою експортних та імпорتنих потоків, низьким рівнем наукоємних послуг, зменшеним припливом іноземного капіталу та інвестицій у торгові проекти.

Більшість глобальних оцінок конкурентоспроможності включають інвестиційну привабливість країни, оскільки вона визначає, наскільки вигідно інвестувати в економіку країни, наскільки ефективна економіка та як захищені інвестори. Сума прямих іноземних інвестицій в Україні порівняно низька порівняно з минулими роками (рис. 2.4).

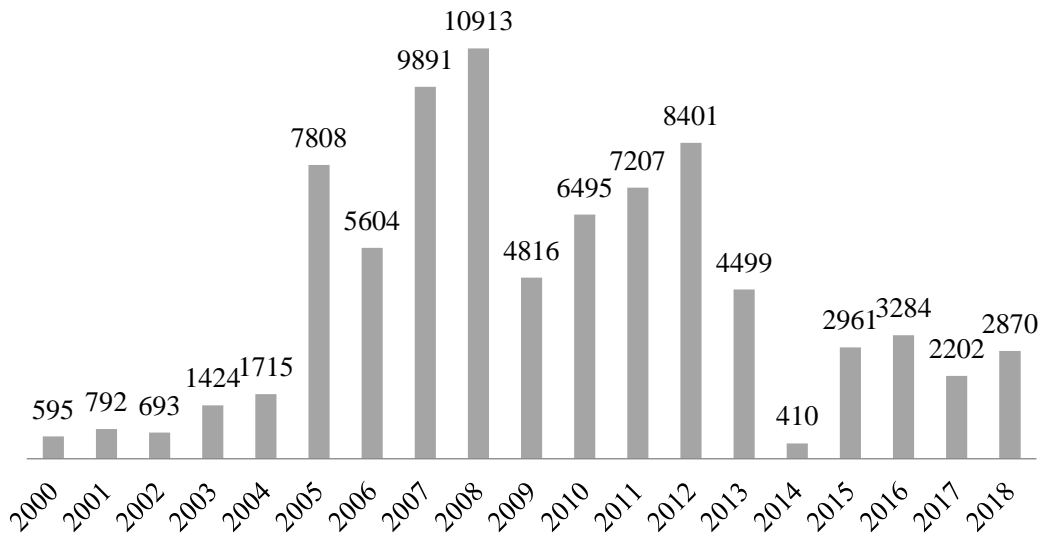

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол США*

*Джерело: [11]

Можна побачити, що пік обсягу прямого іноземного інвестування в Україну припав на 2008 р., коли інвестиції склали 10,913 млрд дол США. До цього найбільш вдалим роком, коли був значний приплив інвестицій, став 2005 рік. Після 2008 року відбулося падіння прямих іноземних інвестицій, багато в чому, через наближення Світової фінансової кризи. Після кризи, відповідно, інвестування відновилося, проте у 2014 р. чистий приплив прямих іноземних інвестицій значно зменшився внаслідок економічної кризи, воєнних дій та переддефолтних рейтингів. У 2018 році прослідковується позитивна динаміка щодо збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій на майже 700 мільйонів доларів.

Незважаючи на стрімкі коливання обсягу залучень, у 2012 році розмір інвестицій найбільш наблизився до максимального значення. При тому, за останні 6 років країна не досягла такого значного розміру приросту іноземних залучень. Дана тенденція до зниження обсягу іноземних інвестицій є наслідком невирішеної низки причин недовіри інвесторів, серед яких: високий рівень корупції в країні, недовіра до судової системи, нестабільність

національної валюти, монополізація ринків і, звичайно ж, військовий конфлікт України з Росією.

Низький обсяг прямих іноземних інвестицій свідчить про те, що в Україні існують проблеми з захистом прав інвесторів, з інфраструктурою, а також рівнем довіри іноземних інвесторів до економіки України. Ці всі фактори чинять негативний вплив на глобальну конкурентоспроможність України та, зокрема, на її інвестиційну привабливість.

Зараз у нашій державі існує низка проблем, які перешкоджають її інтенсивному розвитку. Ці проблеми існують не лише на рівні приватних компаній, а й на рівні державного сектора. Політична ситуація, незбалансована економічна політика, неефективна податкова система, недостатня мотивація громадян до активної економічної діяльності створюють додаткові перепони уздовж кордонів країни. Такі недоліки, як неефективне виробництво, залежність від енергоресурсів з-за кордону, застарілі технології, недостатня інноваційна активність, недостатня підтримка досліджень та розробок, бізнес, орієнтований на виробництво сировини, а не продукції, блокують можливість розвитку. В даний час доречно звернути особливу увагу на розвиток туристичної галузі, створення стартапів та просування державних ідей. Однак розраховувати на державу зі значними борговими зобов'язаннями та процвітаючим рівнем корупції дуже важко, що, в свою чергу, призводить до низького рівня фінансування економіки країни на всіх рівнях [18].

Раніше Національний банк України провів дослідження прямих іноземних інвестицій, отриманих в Україні в 2010-2017 роках, і встановив, що 22% цього доходу становлять кошти, повернені з офшорних рахунків, які громадяни України вилучали. Значні відмінності в динаміці інвестицій інших країн значною мірою пов'язані з інвестиціями в банківський сектор [24]. Тому питання створення умов для залучення реального іноземного капіталу є важливим та актуальним.

Зниження інвестиційного клімату в Україні на різних етапах розвитку інвестицій пов'язане з розширенням та зменшенням вигод для іноземних інвесторів, тобто низьким рівнем захисту їхніх інтересів бізнесу. Такі фактори, як загальний низький соціально-економічний розвиток національної економіки, особливо низький рівень життя, також негативно вплинули на інвестиційний клімат. Неefективна галузева структура для залучення іноземних інвестицій, де частка звітних та технологічно складних галузей була мінімальною протягом звітного періоду; неоптимальна географічна та регіональна структура інвестиційних ресурсів, що призводить до значної залежності від невеликої кількості іноземних інвесторів та збільшення нерівномірного соціально-економічного розвитку в регіонах України [12, с. 12].

Через зменшення розміру та більш жорсткі правила в банківському секторі, невизначені економічні перспективи та, незважаючи на надзвичайно низькі процентні ставки, фінансування все ще є дуже важким, особливо для малого та середнього бізнесу. В Україні даний фактор є одним з найбільш актуальних та проблемних. Зараз доступ до фінансів майже настільки проблематичний як у розвинених країнах, а також і в країнах, які розвиваються, і це питання стало пріоритетним. Податкові ставки також піднялися у списку пріоритетів не тільки в прогресивних, а також в країнах, які розвиваються. У своїх пошуках скорочення боргу та дефіциту уряди багатьох країн вжили заходів жорсткої економії, які включають нові податки, які ще більше пригнічують ділову активність.

Аналіз проблем України також виявляє стійкість інституційних факторів як головних пріоритетів у більшості економік, показуючи, наскільки складно країнам на всіх рівнях розвитку вдосконалити свої інституційні рамки. Урядова бюрократія все ще залишається першочерговим пріоритетом у передових економіках і залишається одним із трьох найактуальніших питань розвитку економіки; корупція – ще один фактор, пов'язаний з управлінням –

займає друге місце в цьому списку. Корупція набула значної популярності, особливо в країнах, де останні скандали викрили її економічні витрати, таких як Бразилія, Угорщина, Італія, Мексика та Іспанія.

В даних Звіту про конкурентоспроможність Світового економічного форуму висвітлюються, зокрема, три сфери, що викликають найбільше занепокоєння. До них належить фінансова система, де рівень «надійності» ще не відновився після шоку 2008 року, а в деяких частинах світу ще більше знижується. Це викликає особливе занепокоєння, враховуючи важливу роль, яку повинна зіграти фінансова система у сприянні інвестицій в інновації, які пов'язані з Четвертою промисловою революцією.

Ще одним ключовим висновком є те, що конкурентоспроможність посилюється, а не ослаблюється, поєднуючи ступінь гнучкості в межах робочої сили з відповідним захистом прав працівників. Оскільки велика кількість робочих місць, які будуть звільнені в результаті автоматизації та роботизації, життєво важливим буде створення умов, здатних протистояти економічному шоку та підтримувати працівників через перехідні періоди [18].

Глобальна конкурентоспроможність все більше визначатиметься інноваційним потенціалом країни. Таланти стають все більш важливими, ніж капітал, і тому світ переходить від доби капіталізму до епохи таланту. Країни, що готуються до Четвертої промислової революції і одночасно зміцнюють свою політичну, економічну та соціальну системи, будуть переможцями у конкурентній гонці майбутнього.

Необхідно відзначити, що дуже важливим є використання переваг, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій, що дозволяють вести активний обмін інформацією між економічними суб'єктами. Для управління інноваційним потенціалом характерні цілісність (управління інноваційним потенціалом можна розглядати як єдине ціле) і структурність (елементи управління інноваційним потенціалом взаємопов'язані). При цьому важливим питанням є визначення входу системи управління інноваційним потенціалом.

З метою підвищення конкурентоспроможності країни необхідно створювати такі інновації, які б дозволили, в першу чергу, оптимізувати діяльність підприємств країни і скоротити витрати, пов'язані з функціонуванням інновацій.

Країна повинна створити середовище, яка дозволяє громадянам та бізнесу створювати, розвивати та впроваджувати нові ідеї, які дозволять їм прогресувати та рости. Глобальний звіт про конкурентоспроможність допомагає нам зрозуміти рушій інновацій та зростання, коли підвищення здатності країн до прийняття інновацій є критично важливим для досягнення стрімкого зростання та економічного прогресу.

3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

3.1 Перспективи України у зміцненні позицій на зовнішніх ринках світу

Зовнішньоторговельні відносини складають важливу складову економічної діяльності країни, в той час, як від масштабів географії та обсягів торгівлі залежить рівень її розвитку на світовій арені. Стрімкий технологічний ріст світової економіки сприяв і зміні географічних векторів товарної орієнтації зовнішньоторговельної діяльності країни.

Щоб проаналізувати, завдяки яким товарам Україна підвищує свою конкурентоспроможність на міжнародних торгових ринках, наведемо відповідну динаміку (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Товарна структура експорту України за 2017-2018 рр., % *

*Джерело: [11]

Згідно з даними на рис. 3.1, Україна є експортером продукції агропромислового комплексу, який займає майже 40% в структурі експорту України. Суттєво відстає за обсягом експорт недорогоцінних металів та виробів з них. Така стаття експорту, як продукція машинобудування, займає всього 9,2%. Це свідчить про низьку інноваційність товарів, які експортує

Україна на міжнародні ринки. З низькою інноваційністю товарів вихід України на нові міжнародні ринки є суттєво складнішим завданням.

Рисунок 3.2 – Товарна структура імпорту за 2017-2018 рр., % *

*Джерело: [11]

З огляду на товарну структуру імпорту України, можна помітити, що найбільшу частку імпорту займають мінеральні продукти (майже 25%). Також, за нестачі інноваційних технологій та виробництва продукція машинобудування всередині країни, Україна імпортує продукцію машинобудування, і вартісний обсяг цієї категорії товарів становить майже 21% всього імпорту.

Ця специфіка міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством загалом є досить сприятливою для зовнішньої торгівлі України. Як результат, Україна збільшила експорт своєї сільськогосподарської продукції та продовольства до ЄС та розширила зовнішню торгівлю з іншими промисловими та сільськогосподарськими країнами. В 2018 році була ухвалена домовленість між урядами України та Туреччини про збільшення квот та зниження ввізного мита на сільськогосподарську продукцію з України, а також на імпорт нижче тарифної квоти на продукцію тваринництва у відповідних обсягах за нульовими ставками. Як результат, уряд Туреччини знизив митні збори до 26% на імпорт великої рогатої худоби та до 40% на імпорт великої рогатої худоби. Таким чином, темпи зростання експорту

української продукції до Туреччини продовжують демонструвати стійке зростання [1].

Маючи свій «сировинний» потенціал, для України важливо зрозуміти, як його можна використовувати для збору ресурсів для переробки сировини в країні, а також для живлення інших сфер економіки та соціальної сфери, включаючи розвиток наукомістких областей та доступу громадськості, до соціальних виплат. В даний час розвиток вітчизняної економіки відповідає сценарію зменшення частки високотехнологічних галузей та переорієнтації виробництва сировини для переробки в інших країнах. Однак збільшення експорту сільськогосподарської продукції не може гарантувати відповідного збільшення іноземного доходу в Україну, а отже, не суттєво збільшує внутрішню конкурентоспроможність. Як і у металургійній галузі, така ситуація пояснюється сировиною продукції з низькою доданою вартістю та стрибками цін на ці товари на міжнародних ринках. Фактор полягає в тому, що Україна не розвиває вітчизняне виробництво готової продукції з високою доданою вартістю, а переважно направляє сільськогосподарську продукцію та сировину на експорт.

В сьогоденній ситуації Україна має перспективи щодо виходу на міжнародні ринки зі своєю продукцією, проте необхідно поступово збільшувати інноваційність продукції для збільшення конкурентоспроможності українських товарів за кордоном. Відкриття зони вільної торгівлі з країнами ЄС покращило перспективи України для входження на міжнародні ринки, і в останні роки Україна нарощує експорт продовольства до країн ЄС. Проте, необхідним є поступове відходження від сировинного характеру експортної діяльності країни.

3.2 Сучасні глобальні тренди та особливості їх впливу на конкурентоспроможність України в найближчі роки

Узагальнюючи проаналізовані дослідження, можна виділити такі глобальні тренди, що відзначаються в більшості джерел [30]:

1) Зміна епохи high-tech епохою high-hume. Розвиток високих технологій поступово, але закономірно буде витіснятися розвитком високих гуманітарних технологій, спрямованих на розкриття індивідуальних талантів і колективних можливостей людей. Людина висувається в центр економічного процесу, саме вона підвищує цінність та вартість інтелектуального капіталу, саме за таланти буде вестися конкурентна боротьба найближчим часом. Проте, даний тренд провокує ризик – втрату індивідуальної свідомості, пригнічення індивіда масовою свідомістю.

2) Інтеграція інтеграцій. Даний тренд, безумовно, залишається дуже спірним у зв'язку зі зростанням протекціонізму в короткостроковій і середньостроковій перспективі. Проте, форми взаємодії глобальних союзів вже сьогодні реалізуються досить активно і будуть набирати обертів в подальшому.

3) Цифровізація економіки. Цей тренд на даний момент сприймається більшістю дослідних центрів як основне джерело економічного зростання. За деякими даними, потенційний економічний ефект від цифровізації економіки становить від 19 до 34% загального очікуваного зростання ВВП. Ризики, які провокує даний тренд, пов'язані з трансформацією ринку праці, зростанням розриву в доходах і соціальною стратифікацією, зростанням впливу окремих особистостей (навіть не структур) на процеси цифрової трансформації економіки в світі, підвищенням кіберзалежності, зростанням числа і складності кібератак, використанням технології блокчейн для «криптовалютної гонки» і нелегальних операцій, недостатнім захистом особистих («прозорість» приватного життя) та корпоративних даних, збільшенням попиту на поновлювані джерела енергії, посилення коливань кон'юнктури світових товарних і фінансових ринків та ін. Проте, саме цифрова

трансформація змінить більшість галузей: промисловість, торгівля, цифровий капітал, транспорт і логістика, сільське господарство, цифрові медіа, енергетика, нові ринкові моделі (економіка спільного споживання, краудсорсінг та ін.).

4) Зростання антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Під цим трендом мається на увазі зростання наслідків впливу діяльності людей на навколишнє середовище, наприклад, скорочення доступу до природних ресурсів, розвиток галузей на основі відновлюваних джерел енергії та нанотехнологій і, відповідно, зростання нерівності в розподілі доходів від володіння новими технологіями виробництва енергії, економічні наслідки забруднення світового океану, непередбачені несприятливі наслідки технологічних досягнень і т. д.

Окреслені тренди, безумовно, не є вичерпними. Але вони піднімають величезну кількість питань: як з точки зору зміни економічного укладу світу, так і з точки зору ризиків, які провокують ці зміни. Крім того, максимально загострюються соціальні та етичні завдання і виклики.

У будь-якому випадку, висновок, який можна зробити з цього, говорить про те, що країни живуть в дуже динамічний час з дуже складними викликами, що демонструється підвищеною увагою до проблеми глобального розвитку. На рівні індивіда глобальні тренди відбиваються, мабуть, ще швидше, ніж на рівні країни.

Сьогодні це майже аксіома, що найважливіша конкурентна перевага України зосереджена переважно в агропромисловій, транспортній та освітянській сферах. Як показує практика, факту визнання цього вже недостатньо. Завдання полягає в тому, щоб зосередити реформи та ресурсний потенціал на використанні цих конкурентних переваг. У той же час, виходячи з них, мінімальним завданням є розробка механізму прориву до лідерів світової економіки в цих сферах. Важливим компонентом цього механізму має бути близький до європейської рівень заробітної плати [16].

До того ж, важливим фактором, який би змінив на краще позиції України в конкурентоспроможності, може стати підвищення рівня доданої вартості основної експортної продукції України, насамперед, агропродукції. Державна має підтримувати не тільки вирощування зернових та соняшнику пільгами та експортними нульовими ставками ПДВ, але й активно запроваджувати пільги для виробників в харчовій промисловості, оскільки ця продукція може принести більше валютної виручки до країни. Глобальні світові тренди, які орієнтовані на наукомістке та більш інноваційне виробництво, мають впроваджуватися в тому числі й для експортної діяльності країни.

З огляду на те, що було зроблено та не зроблено за 29 років незалежності України, є достатньо підстав сказати, що економіка країни перебуває на першому етапі створення власної моделі «бігу навздогін». Нарешті, уряду потрібно вирішити, з чого почати. Звичайно, це повинно враховувати не тільки досягнення традиційних лідерів у світовій економіці, а й відповідний досвід трансформації в нових індустріальних країнах. Цілком повчально, що їх реформатори почали відкрито визнавати відсталість країни і рішуче відмовлятися від попередніх моделей, які виявилися нездатними розвиватися в нових умовах. Амбіціям «великої держави» та певних верств населення було протидіяно різкій критиці всього, з чим реформатори мали розпрощатися [33].

Міністром фінансів Оксаною Маркаровою було названо три основні тенденції, що змінюють реальність на глобальному рівні. Вплив цих тенденцій є і в Україні. Перша тенденція – це міграція. «Міграція полягає не лише в сенсі переміщення людей, але також і в плані руху капіталу та доходів. Якщо ми хочемо зберегти їх у нашій економіці, ми повинні працювати разом, щоб створити умови для цього».

Друга тенденція – відкриті дані. "Україна розвиває цей напрямок досить динамічно. У той же час ми стикаємося з проблемами, які потрібно вирішити разом: ефективний захист даних та вплив дуже великої кількості інформації на глобальний образ покоління, яке ще не може критично мислити».

Третя тенденція – популізм. «Даний фактор змушує задуматися над тим, як ми можемо протистояти тим, хто обіцяє швидкі рішення замість довготривалих, та водночас неминучих реформ», – сказала Маркарова.

Отже, наведені вище глобальні тренди мають найбільший вплив на економіку України та, відповідно, її конкурентоспроможність в даний час та в найближчі роки в майбутньому.

3.3 Формування національної стратегії підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції

Укладання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що має положення з імплементації принципів сталого розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах, започаткувало новий етап розвитку національної економіки нашої країни. Метою цього етапу є поступове підвищення конкурентоспроможності України та підвищення її економіко-політичної взаємодії з країнами ЄС. Це відкрило для України можливість підлаштовувати свої економіко-технічні стандарти до європейського рівня.

Кожна українська компанія має прийняти принципи сталого розвитку до власного виробництва та зрозуміти, що сьогодні це є принциповою умовою для залучення іноземних інвестицій та експорту вітчизняних товарів, а відповідні державні органи мають розробити та впровадити звітність, що буде демонструвати не тільки економічні, а й екологічні та соціальні показники впровадження принципів сталого розвитку.

Зокрема, згідно з Додатком XXVII до Угоди про асоціацію, Україна зобов'язана прогресивно наближати своє законодавство до законодавства ЄС; Директива № 2005/32/ЄС вносить вимоги до еко-проекткування продуктів, що поглинають енергію; Директива 96/29/Євратом встановлює основні стандарти безпеки для охорони здоров'я працівників та широкої громадськості від небезпек, що виникають від іонізуючого випромінювання; Директива Ради

ЄС/2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 р. передбачає загальну систему податку на додану вартість; Директива 2011/92 / ЄС встановлює єдиний порядок оцінки впливу окремих державних та приватних проектів на навколишнє середовище (кодифікація); Директива 2003/35 / ЄС регулює участь громадськості у підготовці певних планів та програм, що стосуються довкілля, та внесення змін до Директив 85/337 / ЄЕС та 96/61 / ЄЕС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя [10, с. 75]. Ці приклади прийнятих директив свідчать про необхідність інституційних змін у країні у трьох сферах – економічній, екологічній та соціальній.

Зважаючи на інноваційність компаній у світовій конкуренції, держава повинна контролювати конкурентоспроможність та шукати шляхи підтримки компаній, що розвиваються та зростають, особливо інноваційних. Держава зобов'язана реально сприяти конкуренції, рівним умовам та заохочувати іноземні інвестиції. Високоєфективним та реальним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки є створення та реалізація державної промислової політики (ДПП) як органічного компонента загальної державної економічної політики.

Багаторічне відставання української економіки у конкурентних позиціях на міжнародних ринках може бути пояснене цілим рядом причин і тому для підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідно:

- оцінити ступінь конкурентоспроможності національної економіки з визначенням умов і факторів, що можуть сприяти ефективній конкуренції і збільшенню експортного капіталу;
- обґрунтувати і виділити пріоритетні галузі, виробництва і види продукції, що можуть одержати конкурентні переваги на світовому ринку;
- виконати структурну перебудову економіки;
- більш повно використовувати інноваційний потенціал нації;

– удосконалити систему керування інноваційним потенціалом, створивши єдину систему керування якістю і конкурентоспроможністю національного виробництва [30].

Якщо брати до уваги внутрішні перетворення, то Україна має здійснити ряд невідкладних фундаментальних системних трансформацій, в основі яких була б покладена українська національна ідея, а саме:

1) В економічній сфері:

– реалізувати стратегію випереджувального розвитку, що має забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні на рівні не нижче 6-7 % (у 1,5-2 рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС), істотне подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами-членами ЄС;

– опанувати інноваційну модель структурної перебудови та зростання, реалізація якої має забезпечити суттєве підвищення конкурентоспроможності української економіки, утвердження України як високотехнологічної держави;

– створити оптимальну й самодостатню, з погляду національних інтересів, структуру економіки України, здатну стабільно функціонувати у випадку появи регресивних явищ в розвитку ЄС;

– підтримувати високотехнологічні перспективи військово-промислового комплексу, особливо космічної галузі;

2) В соціальному напрямку:

– забезпечити цілеспрямовані передумови для скорочення розриву в рівні та якості життєвих стандартів з країнами ЄС, утвердження середнього класу — основи політичної стабільності та демократизації суспільства;

– сформуванню надійний для національної безпеки правовий кодекс у сфері міграції та набуття громадянства України;

– у контексті розвитку освіти та науки в Україні забезпечити диференційований підхід до сприйняття основних позицій Болонської системи

освіти, уникаючи приватизації освітнього процесу та зниження його творчого потенціалу;

- активізувати роботу у вирішенні демографічної проблеми, щоб приєднання до ЄС не спричинило резонансний землетрус, який зруйнує українську націю;

- створити та реалізовувати дієву програму розвитку здорової та повноцінної сім'ї;

3) в політичній сфері:

- брати активну участь у створенні стратегії подальшого розвитку ЄС не як «молодшого брата», а як рівноправного партнера, який послідовно використовує демократично-ліберальні та зобов'язувальні принципи для захисту національних та європейських інтересів;

- вивчати можливість проведення узгодженої з РФ митної політики, як важливої умови формування зони вільної торгівлі між двома країнами, набуття Україною асоційованого членства в ЄврАзЄС у межах, що дозволяють продовжувати євроінтеграційний курс [16].

Великим кроком в підвищенні глобальної конкурентоспроможності в перспективі для України може стати вступ до ЄС. До основних перспектив вступу України до ЄС як кінцевої мети євроінтеграційного напрямку можна віднести: встановлення стабільної політичної системи; сприйняття України як важливого суб'єкта політичних відносин; забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; упровадження стандартів ЄС у виробництві; формування середнього класу; реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту.

Щоб уникнути існуючі загрози треба поступово впроваджувати стратегічні напрями розвитку ЄС в українську економіку та розробити програму дій щодо безболісної інтеграції України, із урахуванням існуючих загроз та досвіду країн, які нещодавно вступили до ЄС. В цьому випадку

мінімізується негативний вплив на Україну при вступі до ЄС, і збільшиться рівень глобальної конкурентоспроможності.

Найближчим часом Україні слід зосередитись на розробці існуючих форматів співпраці з Європейським Союзом. По-перше, щодо імплементації Угоди про асоціацію та реалізації програм співробітництва Східного партнерства. Зрозуміло, що сценарії реформи та розвитку ЄС можуть забезпечити подальші можливості для України [5].

До пріоритетних реформ належить протидія корупції, реформування судової системи, конституційна та виборча реформи, поліпшення бізнес-клімату та підвищення рівня енергоефективності, а також реформа державного управління, у тому числі заходи щодо централізації. До того ж, важливо розвивати інноваційні галузі економіки, та включити реалізацію заходів щодо полегшення діяльності та збільшення підтримки інноваційного бізнесу кредитами в стратегію щодо довгострокового підвищення конкурентоспроможності України.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність – це узагальнюючий критерій ефективності функціонування країни, оскільки від досягнутого рівня конкурентоспроможності вирішальною мірою залежать можливості її розвитку. Однак це безпосередньо залежить від кількості, якості та темпів розвитку елементів, процесів та взаємозв'язків, що складають економіку країни як економічної системи. Таким чином, конкурентоспроможність не може розглядатися як найважливіший елемент створення системи, яка зосереджує зусилля на тому, як економічну систему слід створювати та вдосконалювати.

В умовах незначного економічного підйому та геополітичних потрясінь, даний аналіз продемонстрував важливість конкурентоспроможності, яку розуміють як двигун підвищення продуктивності праці, підтримуючи зростання та економічну стійкість. Історичні пропорції економічної кризи та відносна ефективність економіки з моменту її виникнення пролили світло на те, як структурні слабкості можуть посилити потрясіння. Криза є так званим нагадуванням про важливість конкурентоспроможності: країни, які були більш конкурентоспроможними на початку кризи, – це країни, які витримали кризу набагато краще. У цьому контексті реформи для підвищення продуктивності праці – єдиний шлях вперед.

Конкуренція виступає найважливішим механізмом забезпечення ефективності, пропорційності і динамічності ринкової економіки. Вона надає найбільш сприятливий вплив на розвиток підприємництва. З її допомогою в більш повній мірі використовуються напрацьовані в суспільстві навички і знання, і здійснюється їх ринковий відбір для розвитку виробництва. В результаті процесу конкуренції виживають і розвиваються ті підприємства, які

показують найбільшу ефективність. В цьому виявляється позитивний вплив глобальної конкуренції на економіку країни.

Промисловість України знаходиться в стані глибокої кризи, пов'язаної як з погіршенням загальної економічної ситуації в країні, так і зі специфічними факторами, властивими конкретним галузям, що в результаті призводить до посилення конкурентної боротьби на внутрішньому ринку, погіршення умов доступу на зовнішні ринки, скорочення інвестицій і зниження фінансово-господарських результатів діяльності промислових підприємств.

Конкуренція в Україні, як зазначається в доповіді Всесвітнього економічного форуму [35], стримується деякими чинниками: структурою ринку, на якому домінує невелика кількість великих компаній; слабким розвитком фінансового ринку; неефективною антимонопольною політикою та обмеженнями в торгівлі та іноземних інвестицій.

Динаміка світових економічних тенденцій підтверджує необхідність здійснення в Україні інституційних перетворень, формування сучасної конкурентоспроможної моделі національної економіки, заснованої на інноваціях і передовому управлінському досвіді. Оскільки Україна в рейтингах конкурентоспроможності залишається не надто конкурентоспроможною, завдання покращення інститутів, інфраструктури, зниження корупції набуває актуального значення.

Зараз в Україні існує декілька проблем, які є перешкодою в її вагомому розвитку. Дані проблеми існують не лише на рівні приватних компаній, а й на рівні сектору державного управління. Несприятлива політична ситуація, економічна політика, в якій наявний дисбаланс, занадто обтяжлива податкова система, недостатня мотивація громадян до активної економічної діяльності створюють перепони уздовж кордонів країни.

В сьогоденній ситуації Україна має перспективи щодо виходу на міжнародні ринки зі своєю продукцією, проте необхідно поступово збільшувати інноваційність продукції для збільшення

конкуреноспроможності українських товарів за кордоном. Відкриття зони вільної торгівлі з країнами ЄС покращило перспективи України для входження на міжнародні ринки, і в останні роки Україна нарощує експорт продовольства до країн ЄС. Проте, необхідним є поступове відходження від сировинного характеру експортної діяльності країни.

До пріоритетних реформ належить протидія корупції, реформування судової системи, конституційна та виборча реформи, поліпшення бізнес-клімату та підвищення рівня енергоефективності, а також реформа державного управління, у тому числі заходи щодо централізації. До того ж, важливо розвивати інноваційні галузі економіки, та включити реалізацію заходів щодо полегшення діяльності та збільшення підтримки інноваційного бізнесу кредитами в стратегію щодо довгострокового підвищення конкурентоспроможності України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу. Ефективна економіка. 2019. С. 1–10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2019/55.pdf (дата звернення: 14.05.2020).
2. Алещенко В. Теоретико-методологічні питання економічної конкуренції. 2015. № 1. С. 106-112.
3. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації Монографія. К.: КНЕУ, 2004. 273 с.
4. Арсентьева Н. А. Конкурентоспроможність країн світу: підходи до оцінки. 2010. № 2. С. 296-301.
5. Біла книга Євросоюзу: Президент Єврокомісії представив п'ять сценаріїв розвитку ЄС. URL: <https://www.5.ua/polityka/bila-knyha-yevrosoiuzu-prezydent-yevrokomisii-predstavyyv-piat-stsenariiv-rozvytku-yes-139849.html> (дата звернення: 11.05.2020).
6. Белейченко О. Г. Чинники впливу на конкурентоспроможність економіки. Економіка та держава, 2009. № 8. С. 33–35.
7. Васильєва О. Накопичення людського капіталу і достаток природних ресурсів. Питання економіки, 2012. № 6. С. 66–77.
8. Гельвановський М. І. Конкурентоспроможність в мікро-, мезо- і макрорівневих вимірах. Український економічний журнал, 2016. № 3. С. 18-21.
9. Горбашко Е., Дюков І., Туманов Д. Конкурентоспроможність країн: її оцінка та роль в подоланні наслідків економічної кризи. Стандарти і якість, 2016. № 10. С. 66-70.

10. Гук О. В. Взаємозалежність моделі сталого розвитку і конкурентоспроможності національної економіки. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка», 2017. Випуск 14 (45). Ч. 1. С. 74-78.
11. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.05.2020).
12. Захарін С. В. Стратегія підвищення інвестиційної привабливості економіки України для іноземного капіталу. Фінанси України, 2011. Вип. 12. 90 с.
13. Іманбердієв Б. Д., Касимов З. М., Турабаєв Г. Вимірювання національного розвитку в системі глобальних трендів. Фундаментальні дослідження, 2017. № 10-5. С. 1100-1106.
14. Індекс глобальної конкурентоспроможності Звіту «The Global Competitiveness Report 2016–2017». URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-5> (дата звернення: 06.05.2020).
15. Крищенко Д. В. Визначення рівня конкурентоспроможності української економіки. Зовнішня торгівля: право та економіка, 2008. № 4. С. 51–57.
16. Куриляк В. Е. Влияние глобализации на экономическое развитие Украины. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ekukrr_2012_9_7.pdf (дата звернення: 21.05.2020).
17. Лагутін В. Д. Вплив конкуренції на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність економіки. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vpliv-konkurenciyi-na-innovatsiyiniy-rozvitok-ta-konkurentospromozhnist-ekonomiki> (дата звернення: 09.05.2020).

18. Левківський О. В. Вплив глобалізаційних процесів на реалізацію інноваційного потенціалу економіки України. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/8.pdf> (дата звернення: 11.05.2020).
19. Липов В. В. Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації. Економіка України, 2018. № 3. С. 21–35.
20. Малкина М. Ю. Особенности измерения и способы повышения конкурентоспособности экономики. Вести. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. Эконом. Науки, 2014. № 3. С. 529–537.
21. Мануйлович Ю. М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_274_282.pdf (дата звернення: 20.05.2020).
22. Міністр фінансів України назвала три головні глобальні тренди. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/donbasse-ocheredi-kpvv-umer-chelovek-1555061221.html> (дата звернення: 21.05.2020).
23. Офіційний веб-сайт Європейської Бізнес Асоціації. URL: https://eba.com.ua/en/press_and_media/press_room/indices/investment_attractiveness_index (дата звернення: 14.05.2020).
24. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://minfin.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2020)
25. Перерва П. Г., Романчик Т. В. Механізм управління рівнем конкурентоспроможності продукції. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_230_235.pdf (дата звернення: 19.05.2020).
26. Пилипенко І. В. Конкурентоспроможність країн і регіонів у світовому господарстві: теорія, досвід малих країн Західної і Північної Європи. М.: Смоленськ: Ойкумена, 2015. 496 с.
27. Полунев Ю. В. Конкурентоспроможність країни як економічна категорія та стратегія розвитку. URL:

<http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/740/696/> (дата звернення: 14.05.2020).

28. Портер М. Конкуренція. М.: Вільямс, 2000. С. 174–191.

29. Портер М. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн. М.: Міжнародні відносини, 1993. 896 с.

30. Пронкіна Л. І., Гавриш О. М. Стан і перспективи конкурентоспроможності економіки України. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/2.pdf (дата звернення: 21.05.2020).

31. Рейтинг стран мира по уровню глобальной конкурентоспособности по версии IMD. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/the-imd-world-competitiveness-yearbook/info> (дата обращения: 12.05.2020).

32. Серова Н. А. Інвестиційний клімат як фактор економічного зростання: теоретичний аспект. Інноваційні технології управління соціально-економічним розвитком: Інститут соціально-економічних досліджень наукового центру РАН, 2015. 334 с.

33. Шуль М. І. Наукові уявлення про сутність конкурентоспроможності національної економіки. Теорія і практика суспільного розвитку, 2018. № 8. С. 320-323.

34. Business Views Casual business insights (2016), «Facts about agriculture in Ukraine» URL: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/11-grandioz> (viewed on 22.09.2016).

35. Global Competitiveness Report. URL: <https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/> (viewed on 16.05.2020).

36. Indicators of Product Market Regulation. URL: <https://www.oecd.org/economy/reform/indicators-of-product-market-regulation/> (viewed on 21.05.2020).

37. Kaldor N. The Role of Increasing Returns, Technical Progress and Commulative Causation in the Theory of International Trade and Economic Growth. *Economic Appliquee*, 1981, 34, P. 603.

38. Krugman P. Competitiveness: A dangerous obsession in competitiveness. *An International Economics Reader*. N. Y.: Foreign Affairs, 1994, P. 1–17.

39. OECD Compendium of Productivity Indicators. URL: <https://www.oecd.org/> (viewed on 06.05.2020).

40. Porter M. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990, 437 p.

41. Sarkar A. N. Promoting Eco-innovations to Leverage Sustainable Development of Eco-industry and Green Growth. *European Journal of Sustainable Development*, Rome, 2013. V. 2, n. 1. P. 171–224.

42. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/> (viewed on 16.05.2020).

43. Ukraine entered the top three of world exports of grain. URL: <http://korrespondent.net/business/financial/3398185-u> (viewed on 06.05.2020).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

SUMMARY

Malovanyi M. O. Conditions and factors for ensuring the country's competitiveness in conditions of global competition (on the example of Ukraine). – Bachelor's qualification paper. Sumy State University, Sumy, 2020.

Qualifying bachelor's thesis is devoted to the study of conditions and factors of competitiveness of Ukraine in the conditions of global competition. The analysis of the state and dynamics of the main rating indicators that determine the competitiveness of the country and the position of Ukraine in them, the analysis of the dynamics of the main macroeconomic indicators that determine the competitiveness of Ukraine have been conducted. The main directions of improving the strategy of increasing the level of competitiveness of Ukraine have been identified.

Key words: competitiveness, global competition, globalization, World Economic Forum, export, import.

Анотація

Мальований М. О. Умови та фактори забезпечення конкурентоспроможності країни в умовах глобальної конкуренції (на прикладі України). – Кваліфікаційна бакалаврська робота. Сумський державний університет, Суми, 2020.

Кваліфікаційна бакалаврська робота присвячена дослідженню умов та факторів конкурентоспроможності України в умовах глобальної конкуренції. Проведено аналіз стану та динаміки основних рейтингових показників, які визначають конкурентоспроможність країни, та позиції України в них, аналіз динаміки основних макроекономічних показників, які визначають конкурентність України. Визначено основні напрямки удосконалення стратегії підвищення рівня конкурентоспроможності України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, глобальна конкуренція, глобалізація, Всесвітній економічний форум, експорт, імпорт.